

O'SMIRLIK DAVRIDA KASB TANLASHDAGI MUAMMOLAR**Dehkanova Marg'uba Erkinovna****Namangan davlat universiteti o'qituvchisi****Botiraliyeva Sumanbar Zokirjon qizi****Namangan davlat universiteti talabasi****Email: sumanbarbotiraliyeva2@gmail.com**

Annotatsiya: Maqolada o'smirlik davrida kasb tanlashdagi asosiy muammolar tahlil qilinadi. Ushbu muammolarga ma'lumot yetishmovchiligi, shaxsiy qiziqish va qobiliyatlarni aniqlashdagi qiyinchiliklar, ijtimoiy-iqtisodiy omillar hamda psixologik bosim kiradi. Maqolada o'smirlarni to'g'ri yo'naltirish, ota-onalar va o'qituvchilarning qo'llab-quvvatlashi, shuningdek, mustaqil qaror qabul qilishga o'rgatish orqali muammolarni yengish yo'llari tavsiya etilgan.

Kalit so'zlar: o'smirlik, kasb tanlash, kasbiy yo'naltirish, qiziqish va qobiliyat, ijtimoiy-iqtisodiy omillar, psixologik bosim, ota-ona va o'qituvchi qo'llab-quvvatlashi, kelajakdagi muvaffaqiyat.

Kalit so'zlar: o'smirlik, kasb tanlash, kasbiy yo'naltirish, qiziqish va qobiliyat, ijtimoiy-iqtisodiy omillar, psixologik bosim, ota-ona va o'qituvchi qo'llab-quvvatlashi, kelajakdagi muvaffaqiyat.

Аннотация: В статье анализируются основные проблемы выбора профессии в подростковом возрасте. К этим проблемам относятся недостаток информации, трудности в определении личных интересов и способностей, социально-экономические факторы, а также психологическое давление. В статье предлагаются пути преодоления этих проблем через правильную профессиональную ориентацию подростков, поддержку со стороны родителей и преподавателей, а также обучение самостоятельному принятию решений.

Ключевые слова: подростковый возраст, выбор профессии, профессиональная ориентация, интересы и способности, социально-экономические факторы, психологическое давление, поддержка родителей и преподавателей, будущий успех.

Abstract: The article analyzes the main problems of career choice during adolescence. These problems include lack of information, difficulties in identifying personal interests and abilities, socio-economic factors, and psychological pressure. The article suggests ways to overcome these problems through proper career guidance for adolescents, support from parents and teachers, and training in independent decision-making.

Keywords: adolescence, career choice, career guidance, interests and abilities, socio-economic factors, psychological pressure, parental and teacher support, future success.

Kirish

O'smirlik davri inson hayotidagi eng muhim va murakkab bosqichlardan biri hisoblanadi. Bu davrda shaxsiy identifikatsiya shakllanadi, qiziqishlar, qobiliyatlar va ijtimoiy qadr-qimmat tushunchalari rivojlanadi. Shu davrda o'smirlar kelajakdagi kasb va hayot yo'li bo'yicha muhim qarorlar qabul qilishlari kerak bo'ladi. Biroq, o'smirlik davri o'ziga xos psixologik, ijtimoiy va iqtisodiy qiyinchiliklar bilan ham ajralib turadi, bu esa kasb tanlash jarayonini murakkablashtiradi. Ko'pgina o'smirlar uchun kasb tanlash nafaqat shaxsiy qiziqish va qobiliyatga bog'liq, balki ular atrofidagi oilaviy, ijtimoiy va maktab muhiti ta'sirida ham qaror qabul qiladilar. Masalan, ota-onaning istaklari, do'stlar va o'qituvchilarning fikrlari, shuningdek, jamiyatdagi ma'lum kasblarga bo'lgan talab va stereotiplar o'smirlarning tanloviga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli, ko'pincha o'smirlar o'z haqiqiy qiziqishlari va kuchli tomonlarini aniqlashda

qiynaladi. Bundan tashqari, ma'lumot yetishmovchiligi ham muhim muammo hisoblanadi. O'smirlar ko'pincha mavjud kasblar, ish sharoitlari, malaka talablari va kelajakdagi imkoniyatlar haqida yetarlicha ma'lumotga ega emas. Bu esa ularni yuzaki yoki noto'g'ri qaror qabul qilishga olib kelishi mumkin. Shu bilan birga, psixologik bosim va stress ham kasb tanlash jarayonida o'smirlarga salbiy ta'sir qiladi. Noto'g'ri tanlov, o'qishda yoki ish faoliyatida muvaffaqiyatsizlik xavfi ularning o'ziga bo'lgan ishonchini pasaytiradi va motivatsiyasini kamaytiradi. Shu maqolada o'smirlik davrida kasb tanlashdagi asosiy muammolar, ularning sabablari va yechimlari tahlil qilinadi. Maqsad – o'smirlarni to'g'ri yo'naltirish, ularning qiziqish va qobiliyatlarini aniqlashda yordam berish, shuningdek, ota-onalar, o'qituvchilar va psixologlarning qo'llab-quvvatlashi orqali kelajakdagi muvaffaqiyatlariga erishish imkoniyatlarini oshirishdir.

Adabiyotlar tahlili

O'smirlik davrida kasb tanlash mavzusi psixologiya, pedagogika va ijtimoiy fanlarda uzoq yillar davomida tadqiq etib kelinmoqda. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'smirlarning kelajakdagi kasb tanlovi ko'plab ichki va tashqi omillarga bog'liqdir. Ichki omillar qatoriga shaxsiy qiziqish, qobiliyat va qadr-qimmat tizimi kirsa, tashqi omillar oilaviy muhit, maktab muhiti, jamiyatning kasblarga bo'lgan talab va stereotiplari, shuningdek, iqtisodiy sharoitlar va imkoniyatlar hisoblanadi (Super, 1957; Gottfredson, 1981). Donald Superning karer rivojlanishi nazariyasida o'smirlik davri kasbiy o'sishning muhim bosqichi sifatida ko'riladi. Bu bosqichda o'smirlar turli kasblar bilan tanishib, o'z qiziqish va qobiliyatlarini aniqlash orqali kelajakdagi kasb yo'nalishini shakllantiradilar. Superning ta'kidlashicha, bu davrda o'smirlar tajriba orttirish, o'rganish va o'z imkoniyatlarini sinab ko'rish orqali kasb tanlashga tayyorlanadilar. Shu nuqtai nazardan, maktablarda kasbiy yo'naltirish va treninglar, shuningdek, individual maslahatlar o'smirlarning kasbiy qarorlarini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Gottfredson (1981) esa kasb tanlash jarayonida ijtimoiy omillar – xususan, oilaviy tarbiya, jamiyatdagi gender stereotiplari va iqtisodiy holat – muhim rol o'ynashini ta'kidlaydi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'smirlar ko'pincha ota-onalar, do'stlar va o'qituvchilarning fikriga tayanib qaror qabul qiladilar. Shu bilan birga, noto'g'ri tanlov va psixologik bosim ularning o'ziga bo'lgan ishonchini pasaytiradi, motivatsiyasini kamaytiradi va kelajakdagi kasbiy muvaffaqiyatlariga salbiy ta'sir ko'rsatadi. So'nggi o'n yillik tadqiqotlar esa ma'lumot yetishmovchiligi va axborot resurslarining cheklanganligini kasb tanlashdagi asosiy muammo sifatida belgilaydi (Brown, 2002; Savickas, 2005). O'smirlar mavjud kasblar, ish sharoitlari, malaka talablari va kelajakdagi imkoniyatlar haqida yetarlicha ma'lumotga ega bo'lmasliklari tufayli yuzaki yoki noto'g'ri qarorlar qabul qilishga majbur bo'ladilar. Shu sababli, pedagoglar va psixologlar o'smirlarni kasbiy yo'naltirish, maslahat berish va mustaqil qaror qabul qilishga o'rgatish masalalarini dolzarb deb hisoblaydilar.

Shuningdek, adabiyotlarda o'smirlik davrida kasb tanlashning psixologik jihatlari alohida ta'kidlanadi. Masalan, psixologik bosim, stress va kelajak oldidagi noaniqlik hissi o'smirlarning qaror qabul qilish jarayoniga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Bu esa ularning o'ziga bo'lgan ishonchi, qobiliyatlarini anglash va kelajakdagi maqsadlarini belgilash jarayonini murakkablashtiradi. Shu sababli, o'smirlarni kasbiy rivojlantirish va yo'naltirish jarayonida psixologik yordam, qo'llab-quvvatlash va motivatsion treninglar muhim hisoblanadi. Umuman olganda, adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, o'smirlik davrida kasb tanlash murakkab va ko'p omilli jarayon bo'lib, shaxsiy, ijtimoiy, psixologik va axborotga oid omillarni hisobga olgan holda tizimli yondashuv talab etadi. Tadqiqotlar o'smirlarni to'g'ri yo'naltirish, ularning qiziqish va qobiliyatlarini aniqlash hamda

kelajakdagi kasbiy muvaffaqiyatlarini ta'minlash uchun ota-onalar, o'qituvchilar va psixologlarning faol ishtirokini zarur deb ko'rsatadi.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu tadqiqotning maqsadi o'smirlik davrida kasb tanlashdagi muammolarni aniqlash va tahlil qilishdan iborat. Tadqiqot jarayonida o'smirlarning qiziqishlari, qobiliyatlari, ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlari va ota-ona hamda o'qituvchilarning ta'siri o'rganildi. Tadqiqotda adabiyotlarni o'rganish, so'rovnoma o'tkazish, kuzatish va intervyu metodlaridan foydalanildi. Adabiyotlar tahlili orqali mavzu bo'yicha nazariy asoslar aniqlanib, o'smirlik davrida kasb tanlashga ta'sir etuvchi omillar belgilandi. So'rovnoma va intervyu orqali o'smirlarning qiziqishlari, malakalari va kasb tanlash qarorlariga ta'sir etuvchi omillar o'rganildi. Kuzatish metodikasi esa ularning maktab va ijtimoiy muhitdagi faoliyatini baholash imkonini berdi. Olingan ma'lumotlar statistik usullar orqali tahlil qilinib, xulosalar chiqarishga asos bo'ldi. Shu metodologiya kombinatsiyalangan yondashuv sifatida o'smirlarning kasb tanlashdagi muammolarini aniqlash va yechimlar ishlab chiqish imkonini berdi.

Natijalar va ularning tahlili

Tadqiqotda o'smirlarning kasb tanlashdagi muammolarini aniqlash uchun asosiy metod sifatida so'rovnoma qo'llanildi. So'rovnoma o'smirlarning qiziqishlari, qobiliyatlari, ota-ona va o'qituvchilarning tavsiyalari hamda ijtimoiy-iqtisodiy omillarga bo'lgan munosabatlarini o'rganishga qaratildi. So'rovnomada jami 100 nafar o'smir ishtirok etdi va ularning javoblari statistik tarzda tahlil qilindi. So'rovnoma natijalari shuni ko'rsatdiki, 65% o'smirlar mavjud kasblar va ularning talablariga oid yetarli ma'lumotga ega emasligini bildirgan. Bu esa ma'lumot yetishmovchiligi o'smirlarning kasb tanlashdagi asosiy muammolaridan biri ekanligini tasdiqlaydi. Shu bilan birga, 70% respondentlar o'z qiziqishlari va qobiliyatlarini aniqlashda qiyinchiliklarga duch kelayotganini qayd etgan. Bu natija shuni ko'rsatadiki, o'smirlar ko'pincha o'z shaxsiy qiziqish va imkoniyatlarini to'liq angalay olmay, atrofdagilarning (ota-ona, do'stlar, o'qituvchilar) fikriga tayanib qaror qabul qiladilar. Ijtimoiy-iqtisodiy omillar ham sezilarli rol o'ynaydi. So'rovnoma natijalariga ko'ra, 55% o'smirlar oilaviy sharoit, mablag' va atrof-muhit ta'sirida kasb tanlashda cheklanishlarni sezgan. Shu bilan birga, 60% o'smirlar ota-onaning qarashlari va jamiyatdagi stereotiplar ularning kasb tanloviga ta'sir qilganini ta'kidlagan. Bu esa shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy va psixologik omillar o'smirlarning mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, so'rovnoma metodining afzalligi shundaki, u o'smirlarning kasb tanlashdagi muammolarini keng ko'lamda va statistik jihatdan aniq aniqlash imkonini beradi. So'rovnoma orqali olingan ma'lumotlar o'smirlarning qiziqishlari, qobiliyatlari, ijtimoiy va psixologik omillar bilan bog'liq asosiy muammolarni tizimli tarzda ko'rsatdi. Shu bilan birga, bu natijalar o'smirlarni kasbiy yo'naltirish, ularning qobiliyatlarini aniqlash va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga asos bo'ladi. Umuman olganda, so'rovnoma natijalari o'smirlik davrida kasb tanlash murakkab va ko'p omilli jarayon ekanligini tasdiqlaydi. Ma'lumot yetishmovchiligi, shaxsiy qiziqish va qobiliyatlarni aniqlashdagi qiyinchiliklar, ijtimoiy-iqtisodiy cheklovlar va psixologik bosim kabi omillar o'smirlarning kasb tanlash qarorlariga sezilarli ta'sir qiladi. Shu sababli, o'smirlarni to'g'ri yo'naltirish va ularni mustaqil qaror qabul qilishga o'rgatish zarurati dolzarb ekanligi aniqlandi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, o'smirlik davrida kasb tanlash murakkab va ko'p omilli jarayon bo'lib, u shaxsiy, ijtimoiy, iqtisodiy va psixologik omillar bilan bevosita bog'liqdir. O'smirlarning ko'pchiligi mavjud kasblar va ularning talablariga oid yetarlicha ma'lumotga ega emasligi, shaxsiy qiziqish va qobiliyatlarni aniqlashdagi qiyinchiliklar, shuningdek, ota-ona va jamiyatning qarashlari ularning tanloviga sezilarli ta'sir qiladi.

Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, o'smirlarni kasbiy yo'naltirish, ularning qiziqish va qobiliyatlarini aniqlash, mustaqil qaror qabul qilishga o'rgatish hamda psixologik qo'llab-quvvatlash muhim ahamiyatga ega. Strukturaviy so'rovnoma orqali olingan natijalar o'smirlarning muammolarini tizimli ravishda aniqlash va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish imkonini berdi.

Umuman olganda, tadqiqot o'smirlik davrida kasb tanlashdagi asosiy muammolarni aniqlab, ularni bartaraf etish yo'llarini ko'rsatdi. Olingan natijalar ota-ona, o'qituvchi va psixologlar tomonidan qo'llanilib, o'smirlarning kelajakdagi muvaffaqiyatli kasb tanlashlariga yordam berishi mumkin.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Super, D. E. (1957). *The Psychology of Careers*. New York: Harper & Row.
2. Gottfredson, L. S. (1981). Circumscription and compromise: A developmental theory of occupational aspirations. *Journal of Counseling Psychology*, 28(6), 545–579.
3. Brown, D. (2002). *Career Choice and Development* (4th ed.). San Francisco: Jossey-Bass.
4. Savickas, M. L. (2005). The Theory and Practice of Career Construction. In S. D. Brown & R. W. Lent (Eds.), *Career Development and Counseling: Putting Theory and Research to Work* (pp. 42–70). Hoboken, NJ: Wiley.
5. Lent, R. W., Brown, S. D., & Hackett, G. (1994). Toward a unifying social cognitive theory of career and academic interest, choice, and performance. *Journal of Vocational Behavior*, 45(1), 79–122.